

Historian murrokset ja kerrostumat

Kokemuksen ja odotuksen jännite Reinhart Koselleckin (1923–2006) teoriassa Sattelzeitista

Ukri Ylönen

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Ukri Ylönen

Historian murrokset ja kerrostumat – Kokemuksen ja odotuksen jännite Reinhart

Koselleckin teoriassa Sattelzeitista

Sivumäärät: 32

Tutkielma tarkastelee Reinhart Koselleckin Sattelzeit-käsitteen ja sitä ympäröivän teoreettisen viitekehyksen ominaisuuksia ja sovellettavuutta. Työssä eritellään, millä tavoin Sattelzeit ja sen käsitteelliset kontekstit ilmentävät Koselleckin historiallisen ajan jäsentämistä ja kokemusten ja odotusten välistä jännitettä. Tutkielma rakentuu aatehistoriallisen tutkimusperinteen lähestymistavan ympärille. Koselleckin ajatukset ja niitä tarkasteleva tutkimusperinne rakentavat diskursiivisen verkoston, jonka merkityksiä ja muutoksia tarkastellaan keskinäisessä vuoropuhelussa. Koselleckin tuotannosta tarkastelussa ovat erityisesti englanninkieliset käännösteokset *Futures past: On the Semantics of Historical Time* (2004) ja *Sediments of Time: On Possible Histories* (2018), joiden argumentteja pohditaan, havainnollistetaan ja kontekstualisoidaan tutkimuskirjallisuuden avulla. Työ jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen käsittelyluku tarkastelee Koselleckin teoreettisen viitekehyksen lähtökohtia. Erityinen paino asetetaan kiihtyvyyden monikerroksellisuuteen ja eritahtisesti eteneviin historiallisiin prosesseihin. Toinen käsittelyluku analysoi Sattelzeitin käsitteen alkuperäistä syntykontekstia saksalaisen historiankirjoituksen ja 1700–1800-lukujen vaihteen murroksen tutkimuksen yhteydessä. Kolmas käsittelyluku tarkastelee Sattelzeitin soveltamista Euroopan ulkopuolisissa poliittisissa murroksissa – erityisesti Lähi-idässä ja Itä-Aasiassa 1800–1900-lukujen taitteessa – ja arvioi käsitteen rajoitteita ja mahdollisuuksia modernin aikakauden murroksen ulkopuolella. Tutkielma osoittaa, että Sattelzeitin käsite on rajatusti sovellettavissa myös eurooppalaisen kehityksen ulkopuolelle, jos se irrotetaan normatiivisesta modernisaation mallista ja sidotaan toimijakohtaiseen temporalisaatioon. Lisäksi tutkielma ehdottaa, että konteksteissa, joissa Sattelzeitin käsite osoittautuu analyttisesti haasteelliseksi, voidaan Koselleckin ajattelun viitekehystä soveltaa kriisi-käsitteen avulla. Kriisi tarjoaa vaihtoehdoisen välineen kokemuksen ja odotuksen jännitteen analyysiin ilman, että se joutuu vastaamaan kysymyksiin erityisesti modernin aikakauden murroksesta.

Avainsanat: Sattelzeit, Reinhart Koselleck, historianteoria, kiihtyvyys, temporalisaatio, kokemus, odotus, murroskausi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Koselleckin historianteorian konteksti	8
2.1	Kokemus ja odotus linsseinä historiantutkimukseen	8
2.2	Ajan monikerroksellisuus ja kiihtyvyyden muodot	11
3	Sattelzeit modernin ajan murroksena	16
3.1	Käsitehistorian aatto ja Sattelzeitin syntykonteksti	16
3.2	Neljä hypoteesia modernin murroksesta	18
4	Sattelzeit heuristisena työkaluna nykytutkimuksessa	22
4.1	Sattelzeit Euroopan ulkopuolella	22
4.2	Sattelzeit ennen ja jälkeen	25
5	Lopuksi	31
	Lähteet	33

1 Johdanto

Historialliset murroskaudet ovat jäsentäneet ihmisen käsitystä menneisyydestä, nykyhetkestä ja tulevaisuudesta. Aikakausien taitekohdissa tulevaisuus voi näyttäytyä irtaantuneelta menneisyyden kokemuksista, mikä synnyttää uudenlaisia odotuksia ja historiakäsityksiä. Saksalainen historioitsija Reinhart Koselleck (1923–2006) tunnetaan erityisesti aikakäsityksiä ja murroskausia tutkineena käsitehistorioitsijana ja teoreetikkona. Hänen historiäteoreettinen viitekehjensä on nauttinut keskeistä asemaa käsitehistoriallisessa tutkimuksessa ja toimii edelleen metodologisena ohjenuorana historiatieteiden kentässä.

Koselleck oli poikkeuksellisen laaja-alainen ajattelija. Yhtäältä hänet tunnetaan empiirisen käsitehistoriallisen tutkimuksen isänä, toisaalta hyvin teoriapainotteisena ajattelijana, joka hyödynsi ideoita kieli- ja yhteiskuntatieteistä aina eksistentiaaliseen filosofiaan. Häntä on kuvailtu joustavaksi ja käytännönläheiseksi tutkijaksi, joka piti historiallisia ydinkäsitteitä tutkimuksen keskiössä. Tämä näkyy jo hänen varhaisissa teoksissaan kuten *Kritik und Krise* (1959) ja *Preußen zwischen Reform und Revolution* (1967), joissa pyrittiin ymmärtämään modernia maailmaa keskeisien käsitteiden kautta.¹

Koselleckin tunnetuin ja kiisteltyin käsite on *Sattelzeit* (satula-aika). Alkuperäisessä kontekstissa Sattelzeitilla viitataan erityiseen ajanjaksoon, joka kattaa noin 100-vuoden periodin (1750–1850) Euroopan historiassa. Sen on tarkoitus havainnollistaa nopeaa yhteiskunnallista siirtymäaikaa esimodernista moderniin; aikaa, jolloin ihmisten kokemukset ja tietämys eivät enää kyenneet hahmottelemaan tulevaisuuden mahdollisuuksien horisonttia. Teoria ehdottaa, että nämä muutokset olisivat havaittavissa kielessä – yksittäisten käsitteiden merkitysten muutoksessa, vanhojen käsitteiden häviämisessä ja kokonaan uusien käsitteiden syntymisessä. Voimakas esimerkki on vallankumouksen käsite (revolution), joka Sattelzeitin aikana muunsi merkityksensä kokonaan. Aikaisemmin luonnon kiertokulkua kuvaava käsite vaihtui moderniin ajatukseen vallankumouksesta, joka merkitsee nyt jotain peruuttamatonta, kollektiivista ilmiötä aina Ancien Régimen kaatumisesta marxilaiseen maailmanvallankumoukseen. Tämä korostaa Sattelzeitin keskeisintä teesiä: historiallisen ajan kokemuksen ja poliittisten käsitteiden perustavanlaatuisen uudelleenjärjestäytyminen.²

¹ Ks. Olsen 2014, erityisesti 1–31, 167–196.

² Olsen 2014, 171.

Sattelzeit on sittemmin kokenut vaihtelevaa vastaanottoa ja käyttöä. Vaikka se alunperin sisälsi muodollisen rakenteen, jossa muuttuneita käsitteitä tutkittiin tarkasti eritellyistä hypoteeseista³, on sen asema nykyään enemmän heuristinen. Sekä nykytutkimus että Koselleck vanhemmalla iällä luonnehtivat sitä ensisijaisesti kontekstisidonnaisena työkaluna, jonka avulla voidaan tarkastella ja korostaa murroskausien luonnetta ja historiallista merkitystä.

Koselleckia koskevaa tutkimusta on erittäin paljon ja se on laajentunut entisestään viime vuosina. Vuonna 2023 vietettiin Koselleckin 100-vuotista juhlavuotta, jonka yhteydessä syntyi tietynasteinen Koselleck-renessanssi. Etenkin *Contributions to the History of Concepts* aikakauslehti on toiminut kanavana koselleckilaiselle käsitehistorialle. Aikakauslehden viimeaikainen tuotanto on keskittynyt muun muassa Koselleckin käsitteistön soveltuvuuteen globaalissa kontekstissa. Esimerkiksi Margrit Pernaun (2023) ja Florian Zimmerin & Henning Sievertin (2021) artikkeleissa⁴ pohditaan Koselleckin käsitteistön ja erityisesti Sattelzeitin soveltuvuutta Euroopan ulkopuolisiin konteksteihin. Muiden muassa Jan Ifversen sekä Helge Jordheim ja Einar Wigen ovat puolestaan hahmotelleet kriisi-käsitteen omaksumista Sattelzeitin tilalle.⁵

Tutkielman aihe on historiateoreettinen. Tarkastelen Sattelzeitin ominaisuuksia ennen kaikkea heuristisena työkaluna, joka pohjautuu Koselleckin teoreettisiin lähtökohtiin ja käsityksiin. Tässä yhteydessä tarkoitan heuristisella lähestymisellä sitä, että tarkastelen käsitteen ominaisuuksia ja soveltuvuutta sen tarjoamien tulkintamahdollisuuksien ja viitekehysten kautta, en osana ennalta määriteltä kategorisesti rakennettua mallia. Toisin sanoen tutkin, miten sen ehdottamat ilmiöt ja periaatteet asemoituvat Koselleckin historiateoreettisessa kokonaisuudessa ja miten tämä kokonaisuus soveltuu empiirisen tutkimuksen tulkinnalliseksi välineeksi.

Tarkastelen ensin, kuinka Koselleckin historiallinen ajattelu ja käsitteellinen perusta ovat yhteydessä aikakauden saksalaiseen historialliseen ajattelutapaan. Kontekstoimalla hänen teoreettiset lähtökohtansa voimme havaita, mitkä ominaisuudet rakentavat pohjan Sattelzeitin käsitteen muotoutumiselle ja miten ne ovat erityisesti Koselleckin ajattelulle ominaisia. Toisin sanoen, voimme eritellä koselleckilaisen viitekehysten, joka yhteydestään huolimatta erottuu saksalaisesta kontekstista ja toimii tutkielmassa Sattelzeit-käsitteen tulkinnan viitepisteinä.

³ Nämä hypoteesit eritellään luvussa 3.2.

⁴ Artikkelit esitellään johdannon tutkimuskirjallisuus kappaleessa.

⁵ Ks. Ifversen 2017, 1–5; Jordheim & Wigen 2018, 437–438; Pernaun 2023, 39.

Seuraavassa käsittelyluvussa esitän Sattelzeitin varsinaisen syntykontekstin ja alkuperäiset ominaisuudet, joiden kautta käsitteen muotoutuminen ja alkuperäinen tarkoitus tulevat esiin.

Sattelzeitia ei voi tarkastella tai soveltaa tyhjiössä; sen tulkinta rakentuu koselleckilaisen viitekehyksen pohjalle ja jää ilman sitä pelkistetyksi ja irralliseksi kuvaukseksi jostain murroskaudesta. Viimeisessä käsittelyluvussa tarkastelen Sattelzeitia osana tätä viitekehystä ja tämän viitekehyksen soveltuvuutta heuristisena tutkimuksen mallina ylipäänsä. Ehdotan, millaisella painotuksella ja rajoituksilla Sattelzeitia voisi soveltaa Euroopan ulkopuolisissa konteksteissa. Erityisesti tutkin Lähi-Idän ja Itä-Aasian konteksteja mahdollisina Sattelzeiteina, jotka havainnollistavat koselleckilaisen viitekehyksen tarkoittamia ilmiöitä. Tämän lisäksi pohditaan Sattelzeitin yleisempiä rakenteellisia ehtoja. Sen soveltuvuutta modernin aikakauden murroksen ulkopuolella tarkastellaan vertaamalla sitä kriisi-käsitteeseen, joka tarjoaa paikoittain vähemmän latautuneen tulokulman samankaltaisten ilmiöiden analyysiin.

Tutkielma rakentuu aate- ja intellektuaalisen historian tutkimusperinteiden varaan. Aatehistoriallinen tutkimus korostaa merkitysten ja tarkoituksien löytämistä ja analysointia kielten, yhteisöjen ja yksilöiden toiminnassa.⁶ Tässä tutkielmassa sitä sovelletaan yksittäisten ajattelijoiden muodostamiin käsityksiin ja niiden merkitysten tarkasteluun osana laajempaa diskursiivista verkostoa. Intellektuaalinen historia painottaa diskursseja, väittelyitä ja yleisesti vaihdantaa ideoiden kenttänä, jota tarkastelemalla voidaan havainnollistaa niiden ominaisuuksia ja merkityksiä.⁷ Lähdemateriaalini koostuu yhdistelmästä Koselleckin omaa tuotantoa ja sitä tarkastelevaa tutkimuskirjallisuutta. On huomioitava, että lähestymiseni ei perustu primäärilähteiden systemaattiseen analyysiin ja tutkimuskirjallisuuden tukevaan rooliin niiden tarkastelussa. En analysoi Koselleckin tuotantoa historiallisina lähteinä perinteisessä mielessä, vaan kohtelen alkuperäisaineistoa ja tutkimuskirjallisuutta vuorovaikutteisena kokonaisuutena. Kartoitan hänen ideoitansa ja argumentteja lähestymistavalla, jossa alkuperäisaineisto ja tutkimuskirjallisuus toimivat tasa-arvoisessa vuoropuhelussa keskenään. Tällä tavalla rakennan tutkielman aihetta kannattelevan ja käsittelevän diskursiivisen verkoston.

Yleiskuvan rakentaminen Koselleckin historiakäsityksestä ja peruskäsitteistä perustuu ensisijaisesti hänen saksan kielestä englantiin käännettyihin pääteoksiinsa, joihin kootut

⁶ Havu & Tolonen 2022, luku 4 ”Kielellinen kontekstualismi ja aatehistoria”.

⁷ Collini 2016, 38.

julkaisut sisältävät hänen historiakäsityksensä ydinkohdat. Tarkastelussa ovat erityisesti *Futures Past: On the Semantics of Historical Time* (2004)⁸ ja *Sediments of Time: On Possible Histories* (2018).⁹ Näitä täydentää *Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts* (2002) sekä haastattelu ”Conceptual History, Memory, and Identity: An Interview with Reinhart Koselleck”, joka on julkaistu vuonna 2006 aikakauslehdessä *Contributions to the History of Concepts*.¹⁰ Koselleck ei koskaan viimeistellyt systemaattista esitystä koko teoriastaan, vaan hän tuli tunnetuksi lähinnä lyhytmuotoisten artikkelien kirjoittajana,¹¹ minkä vuoksi nämä kokoelmat muodostavat tutkielman teoreettisen ytimen. Teosten asemaa tukee Niklas Olsenin intellektuaalinen biografia *History in the Plural: An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck* (2014), joka jäsentää Koselleckin ajattelua temaattisesti ja kronologisesti saksalaisen ajattelun kontekstissa. Modernisaation ja Sattelzeitin laajempaa kehystä ja kiihtyvyyden teemaa täydentävät Hartmut Rosan *Social Acceleration: A New Theory of Modernity* (2013) sekä Helge Jordheimin ja Einar Wigenin artikkeli ”Conceptual Synchronisation: From *Progress* to *Crisis*” (2018), joiden näkökulmat tukevat Koselleckin käsityksiä historiallisen ajan monikerroksellisuudesta.

Sattelzeitin soveltuvuutta koskeva keskustelu rakentuu pääosin artikkelikirjallisuuden varaan, erityisesti *Contributions to the History of Concepts* -aikakauslehden tarjoamaan tulkintakehikkoon. Artikkelit muodostavat moniäänisen ja osin kriittisen jatkon Koselleckin ajatuksille. Gabriel Motzkinin ”On the Notion of Historical (Dis)Continuity: Reinhart Koselleck’s Construction of the Sattelzeit” analysoi katkoksellisuuden ja jatkuvuuden jännitettä Sattelzeit-teoriassa. Margrit Pernaun ”Can Koselleck Travel? Theory of History and the Problem of the Universal” tarkastelee käsitteiden siirrettävyyden ja eurosentrisyyden kysymyksiä, ja Florian Zemminin ja Henning Sievertin artikkeli ”Conceptual History and the Middle East: The Sattelzeit as a Heuristic Tool for Interrogating the Formation of a Multilayered Modernity” tutkii Sattelzeitin heuristista arvoa Euroopan ulkopuolisessa kontekstissa. Artikkelit tarjoavat kriittisen näkökulman Sattelzeitin universaalisuuteen ja sen käyttökelpoisuuteen kontekstienvälisessä tutkimuksessa.

⁸ Saks. *Vergangene Zukunft: Zur Semantik geschichtlicher Zeiten* (1979).

⁹ Saks. *Zeitschichten: Studien zur Historik* (2000).

¹⁰ Varsinainen haastattelu 2005, julkaistu 2006.

¹¹ Olsen 2014, 2.

2 Koselleckin historianteorian konteksti

Reinhart Koselleckin historianteoria kiinnittyy laajempaan toisen maailmansodan jälkeiseen saksalaisen historian tutkimuksen ja historianfilosofian akateemiseen jatkumoon. Se on käsitteellisellä tasolla hyvin läheinen hermeneuttisen filosofisen perinteen kanssa, mutta samalla lukeutuu monissa määrin pyrkimyksenä erottautua tämän implikaatioista. Koselleckia on luonnehdittu teoreettis metodologisella tasolla pragmaatikoksi.¹² Hänen kiinnostuksensa kohdistuu ennen kaikkea historiallisten toimijoiden näkökulmiin, joiden avulla empiirisessä historian tutkimuksessa jäsennetään tosiasiallisia historiallisia ilmiöitä. Tämä välittyy halukkuudesta hyödyntää filosofisia ja yhteiskuntatieteellisiä käsitteitä historiatieteelliseen kokonaisuuteen.

Koselleckin teorian painotukset riippuvat myös siitä, missä vaiheessa hänen tuotantoaan ne esiintyvät. Kokemuksen ja odotuksen jännite on vähintään implisiittisellä tasolla läsnä läpi uran, mutta toisaalta se esiintyy muodollisesti jäsenneltyä vasta osana myöhäisempää tuotantoa.¹³ Myöhäisempi tuotanto rakentuu huomattavasti kypseneempien ideoiden päälle. Tässä luvussa tarkastellaan Koselleckin teoreettisia lähtökohtia – kokemuksen ja odotuksen jännitettä ja ideaa kiihtyvyydestä – osana hänen myöhäistuotantoaan, jossa käsitteistö ja niiden tarkoittamat ilmiöt rakentuvat aiempaa selkeämmin toisiinsa kytkeytyväksi kokonaisuudeksi.

2.1 Kokemus ja odotus linsseinä historian tutkimukseen

Filosofi Martin Heidegger on todennut, että ihmiselle oleminen on ajassa olemista. Ajassa oleminen – tai tarkemmin sen tiedostaminen – muokkaa ihmisen käsitystä itsestään ja tarkoituksestaan.¹⁴ Tämä eksistentiaalinen teema on muokannut hermeneuttisen filosofian keskeisiä argumentteja 1900-luvulla ja toimii myös Koselleckin historiakäsityksen taustaoletuksena. Ihminen katsotaan historialliseksi olennoksi, joka elää ajallisesti jännittyneessä suhteessa menneeseen ja tulevaan.

Hermeneuttisen filosofian yhteydessä puhutaan usein ihmisestä luontaisesti tulevaisuuteen suuntautuneena olentona. Heidegger ja monet hänen seuraajistaan ovat painottaneet tätä puhumalla rajallisuudesta (finality). Rajallisuudella painotetaan sitä, kuinka rajallisen aikansa

¹² Olsen 2014, 193.

¹³ 1979 artikkelikokoelmassa *Vergangene Zukunft* (Futures past), kun *Sattelzeit* esiintyi jo 1972.

¹⁴ Olsen 2014, 65.

tiedostava ihminen on taipuvainen elämään ja toimimaan tulevaisuuteen suuntautuneena.¹⁵ Tämän johteena on asemoitu, että tulevaisuuden mahdollisuudet määrittäisivät ihmisen identiteettiä enemmän kuin nykyhetkiset tosiasiat.¹⁶ Heideggerin oppilas Hans-Georg Gadamer on laajentanut tätä. Hänen käsityksensä yksilön horisontista on havainnollistava esimerkki: Horisontin ollessa näkökenttä, joka käsittää jonkin tietyn kokonaisuuden ja on nähtävissä vain tietystä paikasta, määrittää ja rajoittaa se yksilön käsityksiä siitä mitä on mahdollista ja/tai todennäköistä. Tämä horisontti on jokaisella muuttuva ja liikkuva, mitä puolestaan määrittää yksilön kokemus.¹⁷ Gadamer on luonnehtinut, että ”todellinen” kokemus syntyy siinä hetkessä, kun yksilö havaitsee oman rajallisuutensa ja tämän valossa muodostaa itselleen henkilökohtaisen tulevaisuuden horisontin.¹⁸

Kokemus ja odotus ovat tässä kontekstissa vahvasti latautunut käsitepari ja tietynlainen vedenjakaja Koselleckin ja hänen esikuviansa välillä. Siinä missä Heideggerille ja Gadamerille kokemus ja odotus olivat eksistentiaalisen identiteetin ehtoja, Koselleckin tavoitteena oli soveltaa nämä käytännöllisiksi historiantutkimuksen työkaluiksi.¹⁹

Käytännöllisyydellä ei tarkoiteta, että kokemus ja odotus olisivat olleet Koselleckille yhtään vähemmän perustavanlaatuisia – hän ei pitänyt mahdollisena minkään historian jäsentämistä, ilman että sitä peilattaisiin suoraan tarkastellun ajan ihmisten kokemuksiin ja odotuksiin.²⁰

Käytännöllisyydellä painotetaan käyttötarkoitusta. Kokemuksen ja odotuksen kategorioilla pyrittiin analysoimaan historiallisten toimijoiden maailmankuvia, merkitysverkkoja ja ajallista jäsentämistä. Näin niiden avulla välittyisi kokonaislaatusempi vuorovaikutus menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden välillä, joiden avulla voitaisiin havaita mitä on jäsennelty mahdolliseksi ja miksi, paitsi yksilön myös yhteisön tasolla.

Koselleckin sovellettu käsitepari koostuu termeistä kokemustila (space of experience) ja odotushorisontti (horizon of expectation). Merkittävä painotuksen ero on käsitteiden kollektivisointi. Olsen painottaa, miten yhteisöt ovat käsitteellistäneet tulevaisuutensa, nykyisyytensä ja menneisyytensä välisiä suhteita.²¹ Päätteet ”tila” ja ”horisontti” viittaavat siis Koselleckin teoriassa johonkin jaettuun tilaan, jonka pohjalta yhteisöt käsitteellistävät historian kulkua ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Seurauksena on, että empiirisessä

¹⁵ Olsen 2014, 65.

¹⁶ Olsen 2014, 222.

¹⁷ Olsen 2014, 223.

¹⁸ Olsen 2014, 223.

¹⁹ Koselleck 2004, 258.

²⁰ Koselleck 2004, 226.

²¹ Olsen 2014, 225.

tutkimuksessa ne olisivat erityisesti murroskausien tutkimukseen soveltuvia; niiden avulla voidaan havaita konkreettisesti, kuinka erilaisiin sosiaalisiin, poliittisiin ja teknologisiin muutoksiin on suhtauduttu ja kuinka niitä on aktiivisesti jäsenellyt.²²

Olsen on luonnehtinut tätä ratkaisua pyrkimykseksi karistaa Heideggeriin liitetyt historiafilosofiset implikaatiot.²³ Toteamus on hyvin tulkinnanvarainen, mutta on perusteltua katsoa sen liittyvän ensisijaisesti kysymyksiin käyttötarkoituksesta. Koselleck ei pyrkinyt eksistentiaalisiin kysymyksiin perustuvaan historian tulkintaan, vaan suuntautui rakentamaan peruskäsitteiden järjestelmää, jossa ”kokemus” ja ”odotus” toimivat empiirisinä tutkimuksen välineinä. Kokemustilaa ja odotushorisonttia voisi täten luonnehtia historiallisen tutkimuksen linsseinä. Ne eivät olleet tarkastelussa itsessään,²⁴ vaan pitivät ikään kuin triviaalia asemaa teoreettisina oletuksina, joiden tehtävänä oli palvella ja jäsentää empiiristä tutkimusta.

Tämä välittyy myös kokemuksen ja odotuksen painoarvojen muutoksessa. Kun heideggerilaista kokemuksen ja odotuksen jännitettä dominoi odotus ja yksilön tulevaisuuteen suuntautuminen, Koselleck painotti kokemustilan ensisijaisuutta historian tutkimuksessa.²⁵ Vaikka odotukset ja niiden projisoiminen tulevaisuuteen ovat hyvin tärkeässä roolissa murroskausia määrittävässä ilmapiirissä ja siten koselleckilaisessa teoriassa, se miten kokemus määritellään valottaa epäsymmetriaa. Kokemustila koskee sekä menneisyyttä että nykyhetkeä. Koselleck kuvailee sitä ikään kuin suljettuna yksikkönä, joka koostuu kaikista niistä tekijöistä – nykyisistä ja menneistä – jotka yhdistävät kutakin kokemustilaa jakavaa yhteisöä.²⁶ Nämä sisältävät esimerkiksi ajankohtaisempia poliittisia tekijöitä ja hienovaraisemmin vaikuttavia pitkäaikaisia instituutioita.²⁷ Odotuksia puolestaan luonnehditaan avoimena joukkona mahdollisuuksia, jotka yhdistyvät ja muodostuvat osaksi kokemustilaa, jos ne toteutuvat.²⁸

Koselleck käyttää paljon tilallisia vertauskuvia. ”Tila” ja ”horisontti” havainnollistavat tässä yhteydessä muutakin kuin kokemuksen ja odotuksen kollektivisointia. Horisontin analogia vaikuttaa perustuvan jo mainittuun Gadamerin esitykseen yksilön mahdollisuuksista ja niiden havaitsemisesta. Tavasta käsittää horisontti kollektiivisesti voisi päätellä, että mitä

²² Koselleck 2004, 258.

²³ Olsen 2014, 225.

²⁴ Koselleck 2004, 256

²⁵ Koselleck, 2004, 259.

²⁶ Koselleck (2002) 2022, 111.

²⁷ Koselleck 2004, 259.

²⁸ Koselleck 2004, 259.

yhtenäisempi tutkittu yhteisö on esimerkiksi maantieteellisesti, ideologisesti ja luokkaisesti, sitä johdonmukaisemmin esiintyisi yhteneviä käsityksiä ja ennusteita – sitä johdonmukaisempi horisontti olisi. Kokemustilaan pätee tietysti sama periaate, mutta sanavalinnalla on toinenkin ulottuvuus. Tällä korostetaan, että yhteisöjen kokemukseen vaikuttaa laaja otanta tekijöitä, jotka eivät rakennu ajallisen jatkumon ympärille, vaan muodostavat sekoittuneen kokonaisuuden, joka ohjaa ja jäsentää ajattelua.²⁹ Koselleckilainen kokemustila painottaa siis monikerroksellista historiallista aikaa.

2.2 Ajan monikerroksellisuus ja kiihtyvyyden muodot

Koselleckin myöhempää tuotantoa määrittävät teemat historiallisen ajan ja sen kokemisen monikerroksellisuudesta. Monikerroksellisuudella painotetaan sitä, että aikakaudet – tai lyhyet ja nopeat tapahtumaketjut – pitävät sisällään ominaisuuksia ja kehityskulkuja menneisyydestä, jotka ovat ajan kuluessa kerrostuneet vaihtelevalla nopeudella ja voimakkuudella osaksi yhteisöjen kokemuksia.³⁰ Nämä kerrokset puolestaan kuvastavat niitä tekijöitä, jotka ohjaavat ihmisten tekemää ympäristönsä jäsentelyä aktiivisesti ja passiivisesti – esimerkiksi ajankohtaiset poliittiset tekijät ja vuosisatoja jo kerrostuneet instituutiot.³¹ Englanninkielinen geologinen vertauskuva ”sediments of time” havainnollistaa tätä: Kun maata kaivetaan jostain paikasta, paljastaa se eri aikoina syntyneitä päällekkäisiä kerrostumia. Eri paikoissa on eri kerrostumia ja eri syvyyksiä määrittävät erilaiset sedimenttiyhdistelmät.

Tätä käsitystä on valaistu myös puhumalla ”eriaikaisen samanaikaisuudesta” (the contemporaneity of the non-contemporaneous), jolla painotetaan nimenomaan myös pidempiaikaisten, hitaampien tekijöiden läsnäoloa kutakin nykyhetkeä määrittävässä ajattelussa. Se voi olla niinkin yksinkertaista, kuin samaan aikaan elävät sukupolvet, jotka kokevat kyseistä historiallista aikaa eri tavoin.³² Monimutkaisemmin sillä voidaan viitata yhteiskunnallisten rakenteiden epäsymmetriaan. On esimerkiksi ehdotettu, että Sattelzeitin aikana saksalainen taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen kehitys eivät olleet synkroniassa, vaan ikään kuin eriaikaisia.³³ Toisin sanoen tällä havainnollistetaan, että ne olisivat kehittyneet eriaikaisesti ja eri nopeuksilla.

²⁹ Koselleck 2004, 260.

³⁰ Esposito 2024, 330.

³¹ Koselleck 2004, 259.

³² Pernau 2023, 38.

³³ Pernau 2023, 34.

Kiihtyvyyden käsite on Koselleckin tuotannossa keskeisessä asemassa. Sitä voi tulkita muutosten nopeutena tai kokemuksena siitä, että muutoksia tapahtuu nopeammin kuin yhteisöt kykenevät niihin sopeutumaan – Koselleckin termein kokemustilan ja odotushorisonnin välisessä suhteessa tapahtuvaa erkanemista ja niiden kasvavaa yhteensopimattomuutta.³⁴ Idea Sattelzeitista edellyttää, että kokemusavaruuden ja odotushorisonnin välillä tapahtuu väkivaltainen erkaantuminen tai kiihtyvyys, joka peilaisi yhteiskunnallista muutosta.³⁵ Siksi onkin huomioitava, että moninaista kiihtyvyyttä painottava aikakäsitys on tietynlaisessa ristiriidassa Sattelzeitin alkuperäisen esitystavan kanssa. Vaikka Sattelzeitin tutkimus keskittyi alun perin poliittisten käsitteiden muutokseen, teoria viittaasi tosiasiaa laajempaan, koko yhteiskuntaa läpileikkaavaan ajalliseen murrokseen³⁶ Se kyllä toimi alusta alkaen heuristisena työkaluna ja vertauskuvana modernista poliittisesta järjestyksestä,³⁷ mutta toisaalta se ehdotti jotain paljon kokonaisvaltaisempaa repeämää ihmisten kokemusten ja odotusten välillä, kuin mitä vain poliittisessä kielessä oli havaittavissa.

Gabriel Motzkin on hahmotellut repeämiä tai hyvin äkillistä kiihtyvyyttä perustavanlaatuisesti oletukseksi modernin aikakauden murroksessa.³⁸ Ongelma näyttäisi olevan repeämien, tai yhden repeämän ylikorostaminen. Tätä on oikeutetusti kritisoitu tutkijoiden toimesta. Zemmin & Sievert painottavat repeämään nojaavaa teoriaa modernistisen näkökulman vinoutumana, jota voisi paremmin luonnehtia muutoksina; käsitteiden ja merkitysten muutoksia voidaan hedelmällisemmin tarkastella useiden erilaisten muutoksen ja kiihtyvyyden kategorioiden kautta, kuten nykyiset käsitehistorian tutkimustulokset esittävät.³⁹ Tällöin kiihtyvyys ei tarkoita pelkästään muutosta sinänsä tai itsestään selvänä pidettyä yhteiskunnallista yleiskehitystä, vaan muutosten nopeutumista eli ”muutosten muutosta” suhteessa toisiinsa sekä niitä tulkitseviin historiallisiin toimijoihin. Toisin sanoen pyritään korostamaan, että muutosta ei tule ymmärtää yleisenä ja ajattomana ilmiönä, vaan sen luonne muotoutuu historiallisten toimijoiden kokemusten ja käsitteiden kautta.

³⁴ Koselleck 2004, 17.

³⁵ Jordheim & Wigen 2018, 428.

³⁶ Rosa 2013, 255.

³⁷ Zemmin & Sievert 2021, 11.

³⁸ Motzkin 2010, 41.

³⁹ Zemmin & Sievert 2021, 12.

Useampi sosiologi on myös pohtinut kiihtyvyyden ilmiötä modernin aikakauden kynnyksellä. Esimerkiksi Koselleckia tutkinut ja tulkinnut Hartmut Rosa⁴⁰ on käsitteellistänyt kolmenlaista kiihtyvyyttä, jotka olisivat havaittavissa historiallisesti: Sosiaalinen muutos, teknologinen kehitys ja elämän vauhti.⁴¹ Näistä teknologinen kehitys on eniten sidottuna modernin kynnykseen. Rosa hahmottelee sitä tilan häviämisenä tai kutistumisena, jossa liikenteen ja informaatioteknologian kehitys on hävittänyt näihin aikaisemmin kuluvan ajan.⁴² Tämä on suoraan kytköksissä elämän vauhtiin, jossa aika–tila-rakenteen muuttuminen ei edusta enää kanssakäyntiä ehkäisevää tekijää. Sen sijaan sosiaalinen muutos on tietyissä määrin ulkoistettu erilliseksi kiihtyvyydeksi, joka ei ole suoranaisesti sidoksissa edellisiin, eikä näin niin iskostunut modernin murrokseen. Koselleck on hahmotellut samanlaista jakaumaa.

Koselleck on jälkikäteen pyrkinyt teoretisoimaan kiihtyvyyttä ja sen muotoja osaksi kokemustilan ja odotushorisonnin käsitteitä. Hän jaottelee kahdenlaista kiihtyvyyttä heuristisina kategorioina: uuteen kokemukseen perustuvaa teknologisteollista kiihtyvyyttä, joka on nimenomaan modernin aikakauden tuotos, ja odotukseen liitettyä poliittisten rakenteiden kiihtyvyyttä, joka on vanhempi ilmiö ja vaikeammin määriteltävissä.⁴³

Koselleck hahmottelee teknologisteollista kiihtyvyyttä luonnollisen ajan ”denaturalisaation” kautta, joka oli mahdollista vasta teollisen vallankumouksen kynnyksellä. Esiteollisen maailman kiihtyvyys oli kyllä optimoitu tiettyyn pisteeseen esimerkiksi hevostähtien ja kanaalien kautta, mutta kohtasi todellisen aika–tila-käsitystä muuttavan kiihtyvyyden vasta rautatieverkoston aattona.⁴⁴ Tämä kytkeytyy Rosan argumenttiin; tilan poistaminen kanssakäyntiä ehkäisevänä tekijänä on mahdollistanut luonnollisen ajan merkityksen hiipumisen ihmisten mahdollisuuksien määrittäjänä. Koselleck ei eksplisiittisesti liitä tätä elämän vauhdin konseptiin, mutta implisiittisesti viittaa siihen kiihtyvyyden kokemisen yleistymisenä. Tämä on havaittavissa niin kiihtyvyyden termin esiintymistiheydessä 1800-luvulla kuin akateemisissa ennusteissakin. Esimerkkinä toimii marxilainen vertauskuva, jonka mukaan vallankumoukset ovat ikään kuin historian vetureita, jotka kiihdyttävät, nopeuttavat historian kulkua.⁴⁵ Teknologisteollinen kiihtyvyys edustaa siis uudenlaisen

⁴⁰ Hartmut Rosa on saksalainen sosiologi, joka tunnetaan erityisesti kiihtyvyyden teorioista ja historiallismeneuttisesta metodologisesta painotuksesta.

⁴¹ Rosa 2013, 59.

⁴² Rosa 2013, 99.

⁴³ Koselleck 2018, 91–92.

⁴⁴ Koselleck 2018, 85–87.

⁴⁵ Koselleck 2018, 85.

kokemusavaruuden muotoutumista ja vastaavasti odotushorisonttien pirstaloitumista sen suhteen, mitä tulevaisuudessa voitaisiin saavuttaa.

Poliittisten rakenteiden kiihtyvyys ja sen havaitseminen vaatii tarkempaa erittelyä. Nimenomaan odotushorisonttiin liitettynä se on tulevaisuuteen projisoitua, diskurssia ja politisoivaa toimintaa ohjaavaa hahmottelua ennen kuin, tai jos se edes toteutuu. Siis tietynlaista ennakoitua kiihtyvyyttä. Esimerkkinä toimii valistuksen aikainen edistyksen käsite, joka projisoitiin tulevaisuuteen normatiivisesti, ikään kuin superkäsitteeksi ohjaamaan yhteiskunnan toimintaa.⁴⁶ Sitä voisi luonnehtia itseään toteuttavana käsitteenä tai jopa ideologiana, jonka avulla jäsennettiin käsitystä ihmiskunnan tulevaisuudesta. Ennakoitu kiihtyvyys edustaa jotain aktiivisempaa ja tulkinnallisempaa prosessia kuin teollisen vallankumouksen yhteydessä syntynyt, uudenaikaiseen kokemukseen perustuva kiihtyvyys. Koselleck on luonnehtinut tätä historian singularisoinniksi; narratiivi edistyksestä asettaa historian yhdeksi jatkumoksi, jonka ”kehitystä” – tässä tapauksessa edistystä – voidaan tarkastella ikään kuin yksisuuntaisen janan muodossa. Toisin sanoen idea edistyksellisestä tulevaisuudesta temporalisoi historian. Se jäsentää ajallisesti, mikä kuuluu taantumukselliseen menneisyyteen ja mikä edistykselliseen tulevaisuuteen.

Temporalisaation kautta voimme tarkastella odotetun kiihtyvyyden ilmentymää ja sen siirtymistä osaksi kokemusavaruutta. Koselleck esittää Ranskan vallankumouksen aikaisen keskustelun oikeasta hallintomuodosta esimerkkinä tästä. Demokratian äkillinen asemointi oikeaksi, tulevaisuuden hallintomuodoksi – ja vastaavasti kaiken muun asettaminen menneisyyden tuotteeksi – esittäytyi aikalaisille ennennäkemättömänä kiihtyvyytenä. Polybiuksen teoria konstitutionaalisesta syklistä⁴⁷, jota pidettiin staattisena yhdeksän sukupolven pituisena, oli nyt tiivistetty yhden sukupolven tapahtumiin.⁴⁸ Kyseinen aikalaiskäsitys tietysti kärjistää todellista sosiopoliittista kehitystä, mutta kuvastaa juuri sellaista toiseuden havaitsemista ja odotushorisontin uudelleenjärjestäytymistä, jota Koselleck piti murroskausille ominaisina.

Kahden kiihtyvyyden piirteistä välittyy vaikutelma, että teknologisteollinen kiihtyvyys on jopa tietyllä tasolla trivialisoitu ja asetettu ikään kuin vakaaksi taustaoletukseksi. Koselleck on luonnehtinut sitä seuraavasti:

⁴⁶ Koselleck 2018, 85–87.

⁴⁷ Konstitutionaalisella syklillä viitataan roomalaishistorioitsija Polybiuksen teoriaan hallintomuotojen syklisestä kiertokulusta.

⁴⁸ Koselleck 2018, 91–92.

It became a general empirical principle of scientific invention and its industrial application that they gave rise to an expectation of progress that could not be calculated in advance. A future not inferable from experience released all the same the certainty of an expectation that scientific inventions and discoveries would bring about a new world. Science and technology have stabilized progress as a temporally progressive difference between experience and expectation.⁴⁹

Tieteen ja teknologian kehitys ei siis vain murtanut kokemuksen ja odotusten välistä suhdetta. Edistyksen projektiioon liitettyinä vakiinnutti odotuksen, joka ei enää perustunut aiempiin kokemuksiin vaan tulevaisuuteen itsessään ja ennen kaikkea varmuuteen siitä, että tulevaisuus olisi laadultaan parempi edistyksen mielessä. Toisin sanoen, Koselleckin hahmotelmassa eriaikaisen samanaikaisuudesta, teknologinen kiihtyvyys voidaan katsoa samanaikaisuuden virstapylvääksi modernilla aikakaudella – vaikka vain suurimmalla makrotasolla – jota vasten muiden osa-alueiden eriaikaisuutta verrataan. Esimerkiksi Jean-Jacques Rousseau huomioi jo 1700-luvulla tieteiden olevan moraalista kehitystä ”edellä”.⁵⁰ Rosa ja Koselleck ovat molemmat vihjanneet, että teknologinen kiihtyvyys on toiminut ja toimii ikään kuin kumuloituvana voimana; niin kauan kuin teknologinen kehitys kiihtyy, tiivistyisivät myös aikavälit, jotka ovat erotettavissa omiksi historiallisiksi jaksoiksi tai periodeiksi. Kokemusten ja odotusten jännite sen suhteen, mitä voitaisiin teknologisesti saavuttaa lähitulevaisuudessa on näyttänyt hyvin erilaiselta esimerkiksi 1950- ja 1980-luvuilla.

Sen sijaan poliittisten rakenteiden kiihtyvyys ja erilaiset projektiot odotetusta kiihtyvyydestä vaikuttavat varsinaisen pluralisoinnin kohteilta. Implikaationa on, että ne sisältävät myös keskinäisen eriaikaisen samanaikaisuuden, minkä Koselleck ei katso rajoittuvan vain modernin aikakauden murrokseen. Hän onkin jälkikäteen ehdottanut Euroopan sisäisiä, eriaikaisia poliittisten rakenteiden Sattelzeiteja.⁵¹ Tässä suhteessa poliittisten rakenteiden kiihtyvyys muodostaa Koselleckin käsitteellisen työn keskeisimmän tarkastelukohdan. Kiihtyvyys ei näyttäydy pelkästään ilmiönä, vaan historiallisen kokemuksen jäsentäjänä, joka muokkaa myös käsitteiden merkityksiä ja käyttöyhteyksiä.

⁴⁹ Koselleck 2004, 269.

⁵⁰ Jordheim & Wigen 2018, 428.

⁵¹ Koselleck 2006, 120–121.

3 Sattelzeit modernin ajan murroksena

Sattelzeitin käsite kehittyi aikana, jolloin saksalaista historiantutkimusta hallitsi sosiaalishistoriallinen paradigma.⁵² Tämä oli keskeistä Koselleckin teoreettisen lähestymisen institutionaalisessa hyväksyttävyydessä. Käsitteiden tutkimukseen painottuva lähestyminen sovitettiin osaksi laajaa, empiirisesti orientoitunutta tutkimushanketta tavalla, joka teki siitä uskottavan lähestymistavan ajan valtavrassa.⁵³ Tässä luvussa tarkastellaan Sattelzeitin syntykontekstia ja tutkimuksellista kehystä, jonka varaan sen hypoteesit rakentuvat.

3.1 Käsitehistorian aatto ja Sattelzeitin syntykonteksti

Sattelzeit suomentuu karkeasti termillä satula-aika. Satulan vertauskuva on epämääräinen, mutta sen on tulkittu edustavan kahta vuoren huippua jakavaa satulaa. Koselleck on kuvaillut sitä ”Januskasvoiseksi” ikään kuin katsoen yhtä aikaa eri suuntiin – tässä tapauksessa esimoderniin ja moderniin.⁵⁴ Hän on jälkikäteen ilmaissut tyytymättömyyttä termiin. Hän kuvaili sitä hetken mielihoiteena, rahoituksen perässä luotuna iskulauseena, joka ei semanttisella tasolla edes tavoita varsinaisen teorian ehdotuksia kiihtyvyydestä.⁵⁵ Teoreettisella tasolla esitys jonkinlaisesta murroskaudesta tai kiihtyvyydestä modernin aikakauden kynnyksellä ei ollut ennenkuulumaton. Termit kuten ”Epochenschwelle” (aikakaudenkynnys) tai ”Schwellenzeit” (kynnysaika) esiintyivät muun muassa Carl Schmittin ja Karl Löwithin tuotannossa vertauskuvina modernin yhteiskuntajärjestyksen muodostumisesta. Sattelzeit edustaa Koselleckin teoriassa samankaltaista prosessia. Sitä voisi luonnehtia esimodernin ja modernin väliseksi siirtymäjäksi, jota määrittää perustavanlaatuisen kokemusten ja odotusten välinen erkaneminen tai kiihtyvyys.

Sattelzeit esiintyi ensimmäistä kertaa 1972 *Geschichtliche Grundbegriffe* -käsikirjassa⁵⁶ (Historialliset peruskäsitteet), jonka Koselleck toimitti yhdessä Otto Brunnerin ja Werner Conzenin kanssa. Teoksen tarkoituksena oli kartoittaa saksalaisten poliittisten käsitteiden historiallista kehitystä ja modernin aikakauden käsitteellistä murrosta.⁵⁷ GG:ä voidaan pitää ensimmäisenä varsinaisesti käsitehistoriallisena projektina. Vaikka sanojen ja ideoiden historiaa oli tutkittu jo pitkään, GG:n yhteydessä muodostettiin ensimmäinen teoreettis-

⁵² Hyrkkänen 1994, 332.

⁵³ Olsen 2014, 173.

⁵⁴ Pernau 2023, 38.

⁵⁵ Koselleck 2006, 120.

⁵⁶ Vastaisuudessa lyhenteellä GG.

⁵⁷ Olsen 2014, 160.

metodologisesti eritelty kehikko, jonka avulla tarkasteltiin sosiaalishistoriallista kehitystä käsitteiden kautta. Käsitehistoriallinen lähestymistapa (saks. Begriffsgeschichte) luotiin uudeksi metodologiaksi vastaamaan näitä tarpeita ja erottautumaan aikaisemmista, ideahistoriaan painottuvista lähestymistavoista.⁵⁸

Käsitehistorian komponenteiksi rakennettiin joukko olettamuksia tai hypoteeseja. Näistä tärkeimpänä voidaan pitää ehdotusta siitä, että käsitteet ovat aina enemmän, kuin niiden kielelliset määritelmät antavat olettaa.⁵⁹ Koselleck katsoi, että ideahistoriallinen perinne oli liian keskittynyt termien normatiiviseen analyysiin huomioimatta aikakaudellista kontekstia. Hän ajatteli esimerkiksi Geistesgeschichten⁶⁰ ulkoistavan ideat niitä tulkinneista ihmisistä, mitä hän ei pitänyt soveliaana historiatieteelliseen tutkimukseen. Sen sijaan tässä kehikossa käsitteitä tarkasteltiin ensisijaisesti heijastuksina aikakauden yhteiskunnallisista rakenteista ja tavasta, miten aikalaiset jäsentelivät historian kulkua ja paikkaansa siinä.⁶¹

Koselleck ja muun muassa Kari Palonen ovat luonnehtineet, että käsitehistorian vahvuus perustuu diakroniseen⁶² syvyyteen ja käsitteiden sisäiseen temporaalisuuteen. Tällä tarkoitetaan, että tutkimalla niiden esiintymisyhteyksiä voidaan havaita, ilmaisevatko käsitteet esimerkiksi muutosta tai jatkuvuutta.⁶³ Ilmiselvä esimerkki on edistyksen käsite. Vaikeammin määriteltävissä ovat käsitteet, jotka ovat menettäneet tai omaksuneet niihin liitettyjä miellelyhtymiä – esimerkiksi vallankumous tai kriisi. Koselleckin ajattelussa käsitteet pitivät erityistä asemaa myös sen takia, että ne edustavat jotain suurempaa jäsentävää prosessia, joka tapahtuu, kun sanoille annetaan merkityksiä. Hän ei käsitellyt niitä suoranaisesti kielen ulkopuolisina, mutta vihjasi vahvasti tietyn asteen erityisasemaan; hänelle käsitteet sijaitsivat ensisijaisesti mielessä, jossa ne rakentuivat vuorovaikutuksessa kielen kanssa, mutta silti erillisinä rakenteina.⁶⁴ Voidaan hahmotella, että käsitteiden avulla kuvitellaan ja jäsennetään maailmaa, sen ihmisiä ja ilmiöitä.

Tämän valossa GG esittäytyi poikkeuksellisen kunnianhimoisena ja monitarkoituksellisena projektina. Käsitehistoriallisella lähestymisellä pyrittiin esittämään senhetkisen poliittisen kentän ydin- tai peruskäsitteiden kulkua sellaisiksi, kuin ne esityshetkenä näyttäytyivät.

⁵⁸ Olsen 2014, 173.

⁵⁹ Kärrylä, 2022, 113.

⁶⁰ Geistesgeschichte on saksalainen kulttuurihistorian suuntaus, jota voidaan luonnehtia ideoiden historiana.

⁶¹ Olsen 2014, 172–185, erityisesti 180–181, 184.

⁶² Diakroninen edustaa käsitehistoriassa pitkäaikaisia kehityslinjoja, vastakäsite synkroninen lyhytaikaisempia tapahtumia. Ks. Kärrylä 2022, 116.

⁶³ Koselleck 2006, 108–109.

⁶⁴ Olsen 2014, 172.

Kehityskulun tarkastelu ulottui monin paikoin antiikkiin asti ja käsitteiden merkitystä tarkasteltiin jatkuvuuksien ja muutoksien kautta.⁶⁵ GG ei ollut Koselleckille päämäärä itsessään, eikä suinkaan pyrkimys luoda terminologian tai sanaston historiaa. Se esittäytyi ennen kaikkea korkeaprofiilisenä tilaisuutena soveltaa jo hahmoteltua teoreettista viitekehystä nimenomaan sosiaalishistoriallisessa projektissa, jota pidettiin ensisijaisena.⁶⁶ Projekti esittäytyi Koselleckille siis työkaluna, joukkona hypoteeseja, jonka avulla hahmoteltiin jo kauan häntä kiinnostanutta modernin yhteiskuntajärjestyksen muodostumista ja sille ominaista ajallisuutta.⁶⁷

3.2 Neljä hypoteesia modernin murroksesta

Koselleck rakensi Sattelzeitin esitykseen oman joukon hypoteeseja. Voimakkaat muutokset käsitteiden kentässä nähtiin heijastuksina äkillisestä yhteiskunnallisesta muutoksesta. Tutkimuksen kehikoksi valittiin joukko ydinkäsitteitä (basic concepts); käsitteiden merkitysten muuttuminen, uusien luominen ja vanhojen häviäminen käytöstä katsottiin otolliseksi esittämään tämän siirtymäajan luonnetta. Ydinkäsitteiden tutkimukseen perustuva lähestyminen rakennettiin neljän hypoteesin pohjalle: Temporalisaatio, demokratisaatio, ideologisaatio ja politisaatio.⁶⁸

Nämä hypoteesit esitettiin alkuperäisesti rinnakkain, mutta on perusteltua tarkastella niitä tietynasteisessa hierarkiassa. Ehdotus temporalisaatiosta on Koselleckin ajattelussa ylipäätään ensisijaista ja muodostaa myös koko Sattelzeit-teorian selkärangan. Sen avulla hahmotellaan, kuinka yhteisöt jäsentävät käsitteiden kautta paikkaansa historian aikajanalla, määrittäen mikä kuuluu menneeseen, mikä tämänhetkiseen ja mikä tulevaan.⁶⁹ Johdannossa jo mainittu ”vallankumous” on tässä yhteydessä erittäin voimakas esimerkki, sillä se edustaa perustavanlaatuisesti modernia tulokulmaa; Sattelzeitin aikainen vallankumouksen käsite rakennettiin aivan uudenlaisen merkityksen päälle, jossa luonnollisen syklisen määritelmän sijaan painotettiin jotain pysyvää ja kollektiivista, sosiaalista vallankumousta.⁷⁰ Laveammin se edustaa perustavanlaatuista muutosta tai kiihtyvyyttä yhteisöjen kokemusten ja odotusten jännitteessä. Kärjistettynä, aikaisemmin kiertokulkuun ja toistoon perustunut

⁶⁵ Pernau 2023, 38.

⁶⁶ Hyrkkänen 2002, 332.

⁶⁷ GG:ä edeltävät *Kritik und Krise* (1959) ja *Preußen zwischen Reform und Restauration* (1967) keskittyivät myös ydinkäsitteiden rooliin jäsentävinä toimijoina.

⁶⁸ Olsen 2014, 171.

⁶⁹ Jordheim & Wigen 2018, 428.

⁷⁰ Olsen 2014, 171.

yhteiskuntakäsitys vaihtui odotukseen aivan erilaisesta, peruuttamattomasta ja yksisuuntaisesta historiankulusta, jota määritteli ja ohjasi teknologinen kiihtyvyys ja yhteiskunnan kollektiivinen demokratisaatio – yleisesti edistys.⁷¹ Temporalisaatio on siis implisiittisesti erittäin latautunut hypoteesi ja samalla edellytys Sattelzeit-teorian muille kategorioille.

Demokratisaation ja ideologisaation kautta voimme tarkastella modernin murroksen ydinkäsitteitä. Ne ovat luonnoltaan myös temporalisoivia, mutta toisaalta edustavat vielä selvemmin erityisesti moderneja (eurooppalaisia) ideoita yhteiskuntajärjestyksestä. Olennaisia esimerkkejä ovat oikeuden ja valtion käsitteet. Koselleckin mukaan näidenkin kehitys ilmentää käsitteellistä singularisointia; Ranskan vallankumouksesta lähtien eurooppalainen oikeuskäsitys muotoiltiin vastakkainasetteluna, jossa mennyttä edusti vanhojen säätyjen oikeudet (rights of the old estates) ja tulevaa yksikössä ymmärretty, kaikille kuuluva oikeus. Tämä yhdistettiin myös valtion käsitteeseen, jossa vanhojen säätyjen edustamia valtioita sijoitettiin menneeksi ja tulevaisuuteen projisoitiin käsite valtiosta yksikössä, joka kokoaisi alleen käsityksen oikeudesta ja muut modernin järjestyksen ehdot.⁷² Demokratisaatio ja ideologisaatio edustavat siis poliittisen keskustelun avautumista yleisölle ja sen aiheiden yleistämistä tai abstraktiota laajemmalle ja korkeammalle tasolle⁷³ – idea valtiosta ja oikeudesta hahmoteltiin yleisluonteiseksi ideaaliksi ohjaamaan tulevaisuutta.

Korkeamman tason abstraktiota voidaan tarkastella myös suurten ideologioiden⁷⁴ syntykontekstissa. Niin sanottu isaatio-prosessi, jossa esimerkiksi liberalismia tulkitaan liberaalisaation prosessina, edustaa myös tulevaisuuteen suunnattua yleisen tason abstraktiota.⁷⁵ Koselleck liittää tämän samanlaiseen proaktiiviseen ennusteeseen, kuin idean edistyksestä, mutta verratessa edistykseen suurten ideologioiden synty näyttäytyy reaktiivisempänä prosessina. Niiden konstituenteiksi voidaan katsoa ensisijaisesti määritelmät siitä, mitä ne eivät ole – identifikaationa negaation kautta. Täytyy tietysti huomioida, että edistyksenkin voi tulkita siinä mielessä reaktiiviseksi, että se vaatii ensiksi jonkin refleksiivisen havainnon takapajuisuudesta. Eroavaisuus korostuu siinä, että edistyksen käsite kehittyi paljon koherentimmaksi hahmotelmaksi universaalista kehitysmallista, kun ideologiat

⁷¹ Olsen 2014, 171.

⁷² Koselleck (2002) 2022, 211.

⁷³ Olsen 2014, 171.

⁷⁴ Tässä kontekstissa suurilla ideologioilla tarkoitetaan 1800- ja 1900-luvuilla muotoutuneita poliittisfilosofisia ajattelujärjestelmiä: liberalismi, konservatismi, sosialismi.

⁷⁵ Olsen 2014, 141–142.

muotoutuivat ensisijaisesti reaktiona julkisen kentän avautumiseen ja vastaavasti poliittisten tavoitteiden leiriytymiseen. Tätä voidaankin pitää havaintona demokratisoituneen julkisen kentän politisaatiosta.

Politisaation hypoteesi voidaan tässä yhteydessä ymmärtää enemmän seurausluontoisena. Sitä voisi luonnehtia demokratisaation ja ideologisaation ilmentymäksi, jossa julkiseksi muodostunut poliittinen kenttä mahdollisti massojen mobilisaation poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.⁷⁶ Se on tavallaan yllä olevien kategorioiden implikaatio ja sellaisenaan yksi monesta. Kuten on todettu, temporalisaatio ja koko Sattelzeitin idea painottavat suurta repeämää eurooppalaisen kokemusavaruuden ja odotushorisontin välillä. Eksplisiittiset hypoteesit valottavat teoriaa, mutta toisaalta jättävät suuriakin kysymyksiä joko auki tai vaille selkeää muotoa.

Gabriel Motzkin on havainnollistanut tätä aikalaisten tietoisuuden kautta. Hän asemoi idean murroskaudesta sisältävän sidonnaisuuden joko edeltävään tai tulevaan aikakauteen aikalaisten silmissä.⁷⁷ Sattelzeitin tapauksessa näyttäisi olevan kyse sitoutumisesta tulevaan. Kyseessä on laajempi väite siitä, että historia olisi menettänyt *magistra vitae* -roolinsa.⁷⁸ Tälle on perusteluita. Koselleck on esittänyt aikalaisten havainneen, että tulevia muutoksia ei voitaisi ennustaa enää menneisyyden kokemusten perusteilla. Tätä havainnoidaan esimerkiksi poliittisen puolueistumisen – eli leiriytyneiden, vastakkaisten poliittisten identifikaatioiden ja tavoitteiden – lisääntymisellä sekä akateemisten tulkintojen ja ennusteiden radikalisoitumisella.⁷⁹

Toisaalta Motzkinin havainto sisältää kriittisemmänkin puolen. Sattelzeit-teoria perustuu voimakkaaseen oletukseen aikalaisista toimijoina, jotka kykenivät käsitteellistämään historiallista ajallisuuttaan tietoisesti.⁸⁰ Tämä voidaan yhdistää Zemminin ja Sievertin kritiikkiin repeämän painottamisesta modernistisena vinoumana. Sattelzeit-käsite ei ota riittävästi huomioon erilaisia jatkuvuuksia, jotka vaikuttivat yhä ja vielä pitkään sosiaalisessa elämässä.⁸¹ Toisin sanoen, se esittää liian johdonmukaisen kuvan aikalaiskokemuksesta tulevaisuuteen suuntautuvana ja murroskauden havainneena toimijana sekä ennen kaikkea ylikorostaa aikalaisten samaistumista moderniin. On eri asia, että aikalaiset havaitsivat jonkin

⁷⁶ Olsen 2014, 171.

⁷⁷ Motzkin 2021, 145.

⁷⁸ *Magistra vitae* -käsitteellä viitataan historian rooliin elämän suurena opettajana. Tähän palataan luvussa 4.2.

⁷⁹ Ivfensen 2024, 9.

⁸⁰ Motzkin 2021, 147–148.

⁸¹ Motzkin 2021, 148.

murroksen lähestyvän, kuin että he olisivat tietoisesti identifioituneet ideaan modernista sellaisena, miten se on jälkikäteisestä vinoumasta määritelty. Pernau on kritisoinut tätä myös GG:n sisäisessä logiikassa. Vain harvoja ydinkäsitteitä tarkastellaan varsinaisesti Sattelzeitin aikavälissä (1750–1850). Monia käsitteitä tarkastellaan osana pidempää ja asteittaisempaa kehityskulkua, usein jopa antiikista lähtien. Tämä itsessään viittaa siihen, että käsitteiden muutokset eivät ole vain äkillisiä, vaan myös pitkäkestoisia ja jatkuvuutta ilmentäviä.⁸²

GG:n ollessa niin laaja materiaaliltaan ja pyrkimyksiltään, on oletettavaa, ettei neljä eksplisiittistä hypoteesia täysin tavoita kaikkia sen ehdottamia ilmiöitä. Hypoteesit Sattelzeitista toimivat paremmin heuristisina kategorioina, jotka ohjaavat niin tutkijaa kuin lukijaakin tulkitsemaan aikakauden murroksia. Ne tarjoavat käsitteellisen analyysin linssin, mutta jättävät paljon implisiittiselle tasolle, joka vaatii perusteellista tapauskohtaista analyysiä. Idea temporalisaatiosta on kyllä teorian tulkinnassa otettava ehdottomana, mutta sen ympärille voisi yhtä hyvin rakentaa tapauskohtaisia kehikoita, jotka kuvastaisivat täsmällisemmin käsiteltyjä ilmiöitä. Tämän valossa en kohtelisi GG:tä ja siinä esiintyviä hypoteeseja tyhjentävänä esityksenä Koselleckin teorioista. Hänen myöhäistuotantonsa povaa paljon moninaisempaa käsitystä murroksista ja eri tason kiihtyvyyksistä, joiden pohjalta Sattelzeitin ideoita on suosiollisempaa soveltaa.

⁸² Pernau 2023, 38.

4 Sattelzeit heuristisena työkaluna nykytutkimuksessa

Koselleckin tuotantoa määrittää siis merkittävä ristiriita. Toisaalta myöhäisempää tuotantoa määrittävät ideat monikerroksellisuudesta ja eriarvoisista kiihtyvyyksistä, toisaalta fiksaatio yhtenäisestä modernin murroksesta – eksplisiittisesti Euroopan yhteydessä, mutta globaalilla implikaatiolla – toistuu läpi tuotannon.⁸³ Tässä luvussa arvioin Sattelzeitin soveltuvuutta koetun ja odotetun kiihtyvyyden kautta. Tarkastelen ensin sen soveltuvuutta perinteisemmästä, modernin aikakauden murrosta painottavista näkökulmista – uuteen kokemukseen perustuvasta kiihtyvyydestä, joka on uudelleenjärjestänyt yhteisöjen odotushorisontteja. Toisessa alaluvussa arvioidaan Sattelzeitin mahdollisuuksia ja kiihtyvyyden ilmiöitä ennen ja jälkeen modernin aikakauden murroksen.

4.1 Sattelzeit Euroopan ulkopuolella

Sattelzeitin soveltuvuutta määrittää monissa määrin se, miten modernin käsite ylipäätään määritellään. Länsimainen käsitys on erottamattomasti sidonnainen sen omiin poliittisiin ilmiöihin ja siten haasteellisesti sovellettavissa. Esimerkiksi demokratisaatio ja ideologisaatio ovat suoraan sidonnaisia eurooppalaiseen poliittiseen kehitykseen ja sellaisenaan vaativat suurta abstraktiota alkuperäisestä kontekstista, mikäli sovellusta yritetään. GG:stä irrallisena kokonaisuutena Koselleckin teoriat keskittyvät enemmän koettuun ja odotettuun kiihtyvyyteen kuin tosiasialliseen sosiopoliittiseen muutokseen. Näillä voidaan punnita toimijoiden maailmankuvia, käsityksiä ja miten ne ovat vaikuttaneet heidän suhtautumisiinsa ja ratkaisuihin.

Florian Zemmin ja Henning Sievert ovat tutkineet Sattelzeitin soveltuvuutta Lähi-Idän kontekstissa 1900-luvun taitteessa. Lähestymistapa on suhteellisen uskollinen koselleckilaisille ajatuksille, sillä hypoteesit perustuvat temporalisaation ja ydinkäsitteiden tarkasteluun. Merkittäviksi ydinkäsitteiksi esittäytyvät muun muassa turkkilaiset *çağdaş* (nykyaikainen, moderni) ja *medeniyet* (sivilisaatio), jotka ovat diskurssissa asemoitu tradition ja takapajuisuuden vastakohtaksi. Tässä yhteydessä modernisaation prosessi on liitetty osaksi sivilisaation käsitettä, tai tarkemmin sivilisoinnin prosessia, joka yhdistetään suoraan länsimaisiin ideaaleihin. Sivilisoinnin prosessilla viitataan siis eurooppalaiseen ideaaliin edistyksestä, joka toimii tässäkin yhteydessä temporalisoivana jäsentäjänä.⁸⁴

⁸³ Pernau 2023, 34.

⁸⁴ Zemmin & Sievert 2021, 13–16.

Tutkimuksen havainnot edellyttävät toimijoilta näennäisesti merkittävää eurosentrisyyttä. Zemmin ja Sievert toteavatkin, että eurooppalaisen vaikutuksen kiihtyvyys modernin aikakauden kynnyksellä on usein koettu merkittävänä repeämänä muuallakin, vaikka empiirinen tutkimus ehdottaa paljon asteittaisempaa muutosta ja epäselvempiä rajoja.⁸⁵ Riippumatta tosiasiallisesta sosiopoliittisesta kehityksestä ja länsimaisen vaikutuksen voimakkuudesta esimerkiksi kolonioissa voidaan koettu kiihtyvyys katsoa tässä itsessään arvokkaaksi. Tämä ei tarkoita eurosentrisen tulkintakehyksen omaksumista tai empiirisesti tutkitun käsitehistorian sivuuttamista, vaan modernin käsityksen ja kokemuksen hyödyntämistä tutkimuksessa. Pernau huomioi, ettei eurooppalaista käsitystä modernista tarvitse, tai kannata asemoida analyttiseksi kategoriaksi, mutta ei voida myöskään sivuuttaa sen roolia toimijoiden kokemuksia ja odotuksia määrittävänä käsitteenä.⁸⁶ Hänen tutkimaansa intialaisten muslimiyhteisöjen diskurssia määritti samoissa määrin kysymykset siitä, miten eurooppalaisen sivilisaation taso saavutettaisiin.⁸⁷ Koettu kiihtyvyys ei tässä tarkoita vain aiemmin eriteltyä teknologisteollista kiihtyvyyttä liikenne- ja kommunikaatioteknologioiden kehityksen myötä. Sillä havainnoidaan Euroopassa moderniksi katsottujen ehtojen nopeaa leviämistä osaksi eri kokemustiloja ei pelkästään eurooppalaisesta painostuksesta, vaan myös toimijoiden vastauksina ja vastaavasti odotushorisonttien uudelleenjärjestäytymisenä.

Lähi-idän tapauksessa eurooppalaisen sivilisaation käsitteen ja länsimaisten ideaalien korostaminen voidaan osaltaan selittää geopolitiisella läheisyydellä ja historiallisella intellektuaalisella vaihdannalla. Vaihdanta on ollut pitkäkestoista ja kiihtynyt vielä merkittävästi modernin kynnyksellä.⁸⁸ Ei voida myöskään puhua samantasoisesta kollektiivisesta kokemusten ja odotusten repeämästä, mitä Koselleck painotti eurooppalaisessa kontekstissa. Diskurssi rajoittui huomattavammin poliittiseen eliittiin puhumattakaan siitä, että eurooppalaisen sivilisaation malli oli jo esillä ja nopeasti leviämässä. 1900-lukua lähestyttäessä monille maille oli ylipäätään tyypillistä lähettää poliittisen eliitin edustajia länsimaiseen koulutukseen.

Eurooppalaisen sivilisaation käsitteen omaksumista on havaittavissa maantieteellisesti ja ideologisesti etäisemmissäkin konteksteissa. 1900-luvun taitteen itäaasialainen konteksti havainnollistaa samankaltaista temporalisoivaa prosessia. Itäaasialainen käsitys sivilisaatiosta perustui vuosisatoja kiinakeskeiseen kungfutselaiseen järjestelmään; kiinalainen

⁸⁵ Zemmin & Sievert 2021, 8–16.

⁸⁶ Pernau 2023, 37.

⁸⁷ Pernau 2023, 36–37.

⁸⁸ Zemmin & Sievert 2021, 13.

yhteiskuntajärjestys zhonghua (中華) nähtiin universaalina, jota jäseneltiin Lännen barbaarisuudella ja partikulaarilla asemalla.⁸⁹ Kiinalaisen poliittisen hegemonian hiipuesssa japanilaiset kyseenalaistivat zhonghuan käsitettä takapajuisena, ja se asetettiin vastakkain uuden, länsimaisen teknologisen edistyksen omaksuvan sivilisaation kanssa.⁹⁰ Japanilainen sivilisaatiokäsitys bunmei (文明) nousi määrittävään asemaan. Sen avulla jäsenettiin tulevaa, länsimaiseen teknologiaan ja koulutukseen perustuvaa yhteiskuntajärjestystä ja vastaavasti kiinalainen hegemonia tulkittiin menneeksi. Korealainen diskurssi, jossa zhonghua asetettiin sivilisaatioperinteen asemaan⁹¹ korostaa temporalisoivaa luonnetta.

Konteksti on eittämättä hyvin poliittisesti latautunut. Tätä edeltävää Japanin omaa aggressiivista länsimaistumisen prosessia⁹² 1800-luvulla voidaan katsoa jonkin asteen Sattelzeitiksi itsessään. Japani koki hyvin äkillisen institutionaalisen murroksen, joka uudelleen järjesti ideaalit hallinnosta, koulutuksesta ja teollisuudesta muistuttamaan länsimaisia malleja. Se, missä määrin tämän tulkitsee länsimaiden painostukseksi, tai japanilaisten aloitteeksi jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle; tässä yhteydessä on keskeistä huomioida, kuinka Japanin projisoima malli modernista sivilisaatiosta kehittyi ulospäin suunnatuksi poliittiseksi järjestelyperiaatteeksi. Chung Yong-Hwa on havainnollistanut tätä ”antieurosentrisen eurosentrisyyden” kautta. Japani asetti ympäröiville valtioille omanlaisen käsityksen orientista, jota peilattiin sen saavuttamaan länsimaiseen edistykseen.⁹³ Toisin sanoen, japanilaisten omaksuma ja projisoima idea länsimaisesta sivilisaatiosta toimi suuressa määrin poliittisena ja imperialistisena tavoitteena, jolla jäsenettiin uutta itäaasialaista hierarkkista järjestystä.

Itäaasialainen konteksti voidaan katsoa merkittävänä kiihtyvyytenä yhteisöjen kokemusten ja odotusten välillä, etenkin Japania ympäröivien valtioiden kokemuksissa. Esimerkiksi Korea oli ennen 1900-lukua hyvin vähäisessä vuorovaikutuksessa eurooppalaisten ideoiden kanssa. Kiinalaisen järjestyksen äkillinen murtuminen ja japanilaisten ohjaaman sivilisaatiokäsitteen sijoittaminen sen tilalle havainnollistaa merkittävää odotushorisontin uudelleenjärjestäytymistä. Chung huomioikin, ettei tuolloista korealaisten identiteettiä voida erottaa japanilaisesta ja länsimaisesta vaikutuksesta. Etenkin japanilaisten projektio siitä,

⁸⁹ Chung 2004, 4–5.

⁹⁰ Chung 2004, 4–5.

⁹¹ Chung 2004, 7.

⁹² Viitataan Meiji-restauraatioon (1868), jonka myötä Japani siirtyi nopeasti pois feodaalijärjestelmästä ja omaksui monin tavoin länsimaisia hallinnon, koulutuksen ja teollisuuden ihanteita.

⁹³ Chung 2004, 2.

minkälaiseksi Korean tulisi kehittyä on ollut määrittävässä asemassa. Hän luonnehtii aikaväliä 1880–1920 fundamentaaliseksi muutoksen periodiksi korealaisessa identiteetissä, jota määrittävät länsimaiset käsitykset modernista sivilisaatiosta ja julkisen kentän avautuminen esimerkiksi sanomalehtien merkeissä.⁹⁴ Chung ei eksplisiittisesti sovelta koselleckilaista käsitteistöä, mutta on hyvinkin perusteltua luonnehtia tätä eräänlaiseksi Sattelzeitiksi. Modernin murrosta korealaisessa kontekstissa määrittää se, ettei tulevaa enää voitu ennustaa menneisyyden pohjalta, ja yhtä lailla projektio siitä, että tulevaisuutta tulisivat ohjaamaan edistys, teknologinen kehitys ja länsimaisten ihanteiden mukainen modernisaatio. Näin koettu kiihtyvyys ei merkinnyt pelkästään historiallisten jatkumoiden katkeamista, vaan samalla uudenlaisen, eteenpäin suuntautuneen odotushorisontin rakentumista.

Yllä käsitellyt alueelliset sovellukset havainnollistavat, kuinka Sattelzeitin periaatteita voidaan soveltaa Euroopan ulkopuolisiin konteksteihin, etenkin jos painotetaan kokemukseen perustuvaa kiihtyvyyttä, eli aikalaiskatsomuksia hyödyntävää näkökulmaa. Modernia ei tarvitse asemoida etukäteen määritellyksi historialliseksi kategoriaksi, vaan siihen liitettyjä murroksia voidaan lähestyä aikalaishavaintojen, jäsennystapojen ja odotushorisonttien kautta. Samalla ne paljastavat, kuinka poliittiset ja kulttuuriset kehykset vaikuttavat siihen, missä Sattelzeit nähdään alkavaksi ja mihin sen rajat asetetaan. Motzkin on huomauttanut, ettei liene sattumaa, että alkuperäinen Sattelzeit on rajattu juuri siihen aikaan, kun Saksa nousi kulttuurisesti ja kielellisesti keskeiseksi toimijaksi (1750).⁹⁵ Aikarajaukset kertovat siis myös siitä, kuka ja mikä lopulta määrittelee sen, milloin moderni aika alkaa.

4.2 Sattelzeit ennen ja jälkeen

If what we are looking for are the imprints of the experience of historical change on linguistic expression it is also possible to identify a Sattelzeit in France. As noted by Paul Hazard, towards the end of the seventeenth century, after Louis XIV's reign, the Enlightenment produced several linguistic innovations. This process of radical change started in France at the beginning of the seventeenth century, before anything similar occurred in Germany. And the Sattelzeit of the Italians could have started with the great conceptual innovation introduced by Machiavelli.⁹⁶

Näin toteaa Koselleck vuosi ennen kuolemaansa haastattelussa (2005) käsitehistorian mahdollisuuksista ja Sattelzeitin ilmiöistä. Ehdot ja esimerkit ovat mielenkiintoisesti

⁹⁴ Chung 2004, 2–3.

⁹⁵ Motzkin 2021, 152–153.

⁹⁶ Koselleck 2006, 120–121.

jäsennelty. Koselleck vaikuttaa näkevän Ranskan esimerkin alkuperäisen Sattelzeitin kannalta läheisempänä kuin Italian. Sen voisi tulkita johtuvan ajallisen läheisyyden lisäksi myös siitä, että ranskalainen murros ilmensi modernin murrokselle ominaista tulevaisuuden normatiivista jäsentämistä – tässä tapauksessa ”valistuksen kielellisillä innovaatioilla” viitataan todennäköisesti siihen, kuinka puhe edistyksestä ja siihen liittyvistä käsitteistä asemoivat tulevaisuutta selvästi erilliseksi ja normatiivisesti oikeutetuksi. Kielellinen muutos yksinään on tässä sitaatissa asemoitu mahdolliseksi tulokulmaksi havainnollistamaan eriaikaisia Sattelzeiteja, mutta toisaalta se näyttää palvelevan lähinnä ajatuskokeellista näkökulmaa. Koselleck tarkoittaa, kuinka Italian tapauksessa Machiavellista lähtöinen muutos jää etäisemmäksi ennen kaikkea siksi, että tämän ajattelu – huolimatta sitä seuranneista poliittisista murroksista – oli juurtunut historiallisiin esimerkkeihin ja korosti historian *magistra vitae* -roolia.⁹⁷ Koska *magistra vitae* -käsitteen rappeutuminen ja siihen liittyvä odotusten irtaantuminen kokemuksista ovat Sattelzeitin keskeisimpiä tunnuspiirteitä, on haastavaa puhua samanlaisesta kokemuksellisesta muutoksesta, jota alkuperäinen teoria käsitteellistää.

Tämä nostaa esiin kysymyksiä siitä, millaisin perustein Sattelzeit voidaan ylipäätään ajallistaa ja rajata. Jos tietyn Sattelzeitin edellytyksenä pidetään ennen kaikkea uudenlaista kokemuksellista rakennetta – tulevaisuuden havaittavaa erkaantumista menneisyydestä ja täten historian yhteensopimattomuutta tulevaisuuden ennusteissa – millaisessa valossa tulisi tarkastella aikaisempia, julkisen kentän avautumista ja demokratisaatiota edeltäviä murroksia tai muutosjaksoja? Mahdollinen tutkimuksen kohde voisi olla esimerkiksi pohjoismainen reformaatio. Missä määrin kirkon ja valtion erottaminen ja asteittainen sekularisaatio voitaisiin katsoa tarpeeksi painavana esimerkkinä temporalisoivasta jäsentelystä, odotushorisonttien uudelleenjärjestäytymisestä?

Kokoelmassa *Practice of Conceptual history: Timing History, Spacing Concepts* julkaistussa esseessä⁹⁸ Koselleck mainitsee, kuinka eräät argumentit kyllä esittäytyvät houkuttavina sen suhteen, että Sattelzeitin käsitettä voisi ajoittaa yleisesti (Euroopan kontekstissa) uuden maailman avautumiseen, kirkon kahtiajakoon, kirjapainotaidon leviämiseen ja maailmantalouden varhaiseen muodostumiseen – noin 1500-luvun alkuun. Erityisesti hän huomioi, kuinka reformaation toimijat katsoivat uudenlaisen ja heidän silmistänsä viimeisen

⁹⁷ Koselleck 2006, 121.

⁹⁸ Luvussa ”Remarks on the Revolutionary Calendar and Neue Zeit”, alkuperäisesti julkaistu saks. ”„Neuzeit“. Zur Semantik moderner Bewegungsbegriffe”, teoksessa *Studien zum Beginn der modernen Welt* (1977).

epookin alkaneeksi.⁹⁹ Tässä mielessä tätä voitaisiin tarkastella tietyn asteen odotushorisonttien uudelleenjärjestäytymisenä. Koselleck on luonnehtinut kokemustilojen omaavan luontaisesti ideologisen sävyn, johon vaikuttavat sanomalehtien lisäksi niin professorit kuin papit.¹⁰⁰ Esimerkiksi suomalaisessa kontekstissa reformaation jälkeinen papisto on nähty keskeisenä tekijänä väestön koulutuksen ja tietämyksen kannalta. 1700-luvulle tultaessa suurin osa suomalaisista papeista oli omaksunut ”valistuneita” periaatteita ja toimivat muutenkin yhtä lailla käytännön opettajina, kuin uskonnollisina neuvonantajina.¹⁰¹ Hitaampi, sekularisoivan koulutuksen omaksuminen ja sen siirtyminen osaksi väestön kokemuksia voisi tarjota asteittäisemmän ja hienovaraisemman näkymän modernin kokemuksen kehityksestä.

Mitä tulee varsinaisen Sattelzeitin ajoittamiseen jo 1500-luvulle, Koselleck päätyy argumentoimaan tätä vastaan seuraavasti: ”The dualism of the corporative state, institutionalized to a varying extent in different European countries since the high Middle-Ages, exerted a formative influence on constitutions up until the French Revolution and even beyond it.”¹⁰² Toteamusta ei avata tämän enempää, mutta sen voi tulkita liittyvän teemoihin esimerkiksi alamaisen ja suvereniteetin suhteesta, säätyjen laillisesta ja moraalista eriarvoisuudesta – käsityksistä, jotka edustivat itsestään selvänä koettua jatkuvuutta aina 1700-luvun vallankumouksien kynnykselle asti. Palaten Koselleckin haastatteluun ja erityisesti modernin aikakauden piirteisiin on huomattava, että hän luonnehtii globalisaatiota ja individualismin nousua ensisijaisesti seurausluontoisina ilmiöinä osana modernia kokemusta.¹⁰³ Magistra vitae -käsityksen rappeutumisen lisäksi tärkeä osa Sattelzeitia on modernin maailman kokemukseen liitetty seurausluontoisuus, ilmiöiden nopea ja hallitsematon leviäminen, kokemus kiihtyvyydestä. Yhtenäisen projisoidun edistyksen ohella modernia määrittää yhtä lailla tietynlainen reaktiivisuus, identifikaatio negaation kautta, kuten ideologioiden muodostuminen ja politisaatio osoittavat.

Muiden muassa Helge Jordheim ja Einar Wigen ovat tarkastelleet edistysuskon projektiota ”synkronisaation” kautta. Synkronisaatiolla viitataan sosiaaliseen toimintaan – sellaiseen prosessiin, jossa esimerkiksi edistys on asemoitu yleiseksi käsitteeksi ohjaamaan yhteiskunnan kaikkia osa-alueita taloudellisesta ja tieteellisestä kehityksestä moraalin

⁹⁹ Koselleck (2002) 2022, 156–157.

¹⁰⁰ Koselleck 2006, 113.

¹⁰¹ Viinikkala 2010, 43.

¹⁰² Koselleck (2002) 2022, 156.

¹⁰³ Koselleck 2006, 122.

kehitykseen.¹⁰⁴ Sitä hahmotellaan siis keinotekoisena käsityksenä ja poliittisena toimenpiteenä, joka temporalisoi yhteiskunnan historian aikajalalle ja jäsentele tulevaisuuden suuntaa. Toisin sanoen, tässä tapauksessa yleinen edistyksen mittari voisi yhtä hyvin edustaa historian kulkua kokonaisuudessaan, ei erityistä osa-aluetta kuten tiedettä tai teknologista kehitystä, vaan kokonaisvaltaista suhtautumista ajan kulkuun ja kehityksen kiihtyvyyteen.¹⁰⁵

Jordheim, Wigen, Rosa ja muun muassa ranskalaishistorioitsija Francois Hartog ovat argumentoineet, että modernin aikakauden jälkeen – 1980-luvulta eteenpäin – on havaittavissa, jos ei uutta Sattelzeitia, niin vähintään tietyn asteen tulevaisuus- ja historiakäsityksen muutos. Väitettä voi lähestyä ja on lähestytty monesta tulokulmasta. Esimerkiksi Jordheim ja Wigen painottavat edistysuskon rappeutumista, Rosa korostaa muutosta kiihtyvyyden kokemisessa ja yhteiskunnan osa-alueiden epäsynkronisaatiota, Hartog katsoo presentismin eli nykyhetkikeskeisyyden ohittaneen edistykseen perustuneen tulevaisuuteen suuntautumisen.¹⁰⁶ Karkeasti argumentit voisi yleistää seuraavasti: Kun modernia aikakautta määrittä ideat edistyksestä, eri osa-alueiden synkronisaatiosta, niiden kiihtyvyydestä ja tulevaisuuteen suuntautumisesta, modernin jälkeistä tai myöhäismodernia määrittäisivät presentismi, epäsynkronisaatio ja edistysuskon hiipuminen.

Vastatessaan Hartogin ehdotukseen siitä, että olemme siirtymässä presentistiseen ajan käsitykseen, Koselleck toteaa olevansa pitkälti samaa mieltä.¹⁰⁷ Varsinaisessa haastattelussa tätä ei käsitellä laajasti, mutta voimme tulkita sitä osana laajempaa diskurssia. Hartog luonnehtii nykyistä historian- ja aikakäsitystä, eli uutta historismia termillä ”un présent monstre”, nykyisen kommunikaatioteknologian mahdollistamana ikuisena nykyhetkenä.¹⁰⁸ Vaikka on puhuttu jopa ajan kriisistä ja ”pysähtyneisyydestä”, on keskeistä havaita, että tällä ei viitata kiihtyvyyden hiipumiseen. On varsin selvää, että teknologinen kehitys, globalisaatio ja elämän vauhti ovat kiihtyneet ja kiihtyvät yhä. Sen sijaan esimerkiksi Rosa painottaa muutosta kiihtyvyyden kokemisessa ja käsitteellistämässä. Modernin aikakauden kiihtyvyyttä hahmotellaan synkronoidun, yleisen edistyksen näkökulmasta proaktiivisena ja ikään kuin hallittuna ja asetettuna tavoitteena; nykyistä kokemusta kiihtyvyydestä kuvaillaan sen sijaan hallitsemattomana ja reaktiivisena, ikään kuin sellaisella latauksella, että

¹⁰⁴ Jordheim & Wigen 2018, 423–424.

¹⁰⁵ Jordheim & Wigen 2018, 426.

¹⁰⁶ Jordheim & Wigen 2018, 436–437.

¹⁰⁷ Koselleck 2006, 116–117.

¹⁰⁸ Jordheim & Wigen 2018, 436.

nykyhetken perässä tulisi pysyä. Tämä nykyhetki liikkuu alati. Eri osa-alueiden eriaikaiset kehitykset, sodat ja kriisit haastavat käsitystä synkronoidusta edistyksestä ja muodostavat sekavan kokonaisuuden.¹⁰⁹ Koselleck on havainnollistanut samaa ilmiötä temporaalisten rytmien kasvamisella – pysyäkseen nykypäivänä yhteiskunnan perässä, on asioita opeteltava uudelleen yhä lyhyemmissä aikaväleissä.¹¹⁰

Missä määrin näitä ilmiöitä voisi luonnehtia jonkin asteen Sattelzeitiksi on kyseenalaista ja riippuu laajalti siitä, mitä osa-alueita pidetään ensisijaisina. Jos tarkastellaan esimerkiksi poliittisia rakenteita, ilmiselvä vasta-argumentti olisi, että nykypäivän poliittiset instituutiot ja ideologiat ovat liian läheisiä, eivätkä edusta samanlaista repeämää – argumenttia mistään samantasoisesta vallankumouksesta ei ole perusteltua rakentaa. Väite presentismistä ja edistysuskon rappeutumisesta on perustellumpi sen suhteen, että se havainnollistaa konkreettista muutosta odotushorisonteissa. Voidaan varmasti puhua tietyn tason asenteellisesta muutoksesta, mutta ennen kaikkea modernin jatkeena, eikä niinkään omana aikakautenaan; Hartogin hahmottelema presentismi vaikuttaa kuvailevan enemmän modernien ilmiöiden kypsymistä kuin sellaista temporaalista jäsentelyä menneen ja tulevan välillä, joka on keskeinen osa Sattelzeit-teoriaa. Rosa on luonnehtinut myöhäismodernia aikakautta – 2010-luvulla nykypäivän muodossa – yksinkertaisesti kiihtyneeksi versioksi modernista.¹¹¹ Tämä tulkinta on hedelmällinen, sillä se ei painota jyrkkiä aikakausirajoja vaan korostaa modernien ilmiöiden kehitystä ja muutosta. Tähän voidaan yhdistää Koselleckin katsomus modernista kokemuksesta reaktiivisena ja seurausluontoisena prosessina. Esimerkiksi globalisaation ja ideologisaation prosessit ovat luoneet pohjan kokemustilojen ja odotushorisonttien leviämislle ja moninaistumiselle. Ne rakentuvat yhä vähemmän esimerkiksi maantieteellisesti yhtenäisemmin ja yhä enemmän eri katsomuksien ja kokemustilojen vastauksina nykypäivän muutoksiin. Yhtenäistä teleologista narratiivia kuten edistysuskoista historiakäsitystä on yhä vaikeampi ylläpitää. Kyse ei ole modernin lopusta, vaan sen äärimmäisestä muodosta.

Ottaen nämä huomioon, tuntuu sopivalta tarkastella nykyisen Sattelzeit-diskurssin ehdotusta siitä, olisiko Koselleckin ideoita ja käsitteitä suosiollisempaa soveltaa jollain muulla termillä kuin Sattelzeit, etenkin jos tarkastellaan modernin murroksen ulkopuolisia ilmiöitä. Muun muassa Pernau, Ifversen sekä Jordheim ja Wigen ovat pohtineet kriisi-käsitteen omaksumista

¹⁰⁹ Rosa 2013, 162–163.

¹¹⁰ Rosa 2013, 108.

¹¹¹ Jordheim & Wigen 2018, 437.

kuvaamaan käsitteellisen muutoksen ilmiötä.¹¹² Ehdotus on siinä mielessä ironinen, että se tavallaan edustaisi paluuta Kosellekin juuriin – GG:ä edeltänyt *Kritik und Krise* (1959) kuvaili valistuksen aikaista käsitteellistä muutosta kyseisellä termillä. Pernau toteaa, että käsitteellistä kriisiä määrittäisi vahva ja kiihtynyt käsitteellisen muutoksen jakso ja vastaavasti tämän jälkeinen havaittava vakauden ja asettumisen prosessi.¹¹³ Tällaisenaan se kuvastaisi samankaltaisia ilmiöitä kuin Sattelzeit, mutta ei olisi velvoitteinen selittämään erityisesti modernin murroksen ilmiöitä, kuten odotushorisonttien perusteellista uudelleenjärjestäytymistä tai valtavia poliittisia murroksia. Siten se myös soveltuisi paikallisempiin, eri osa-alueiden käsitteellisten kenttien tutkimukseen, joissa voidaan määritellä toimijakohtaisempia kokemusten ja odotusten jännitteitä.

¹¹² Ks. Pernau 2023, 39–43; Jordheim & Wigen 2018, 437–438.

¹¹³ Pernau 2023, 39.

5 Lopuksi

Etenkin vanhempaa Koselleckiin liittyvää tutkimusta ja tulkintaa määrittää vahvasti sitoutuminen *Geschichtliche Grundbegriffessä* esitettyyn tutkimuskehikkoon ja hypoteeseihin. Tulisi varmaankin luopua tästä käsityksestä. GG:ssä esitettyä kokonaisuutta voidaan kyllä tarkastella eräänlaisena Koselleckin ideoiden lähtökohtana tai sovelluksena, jossa argumentit esimerkiksi temporalisaatiosta ja kiihtyvyydestä otetaan vakavasti. Toisin sanoen, jokin heuristinen hierarkia siitä, mitä tulokulmaa tai hypoteesia kokemuksen ja odotuksen jännitteestä painotetaan on välttämätöntä. Jos puhutaan Sattelzeitista perinteisessä mielessä, on vaikeaa perustella, että tämän hierarkian lähtökohtana olisi jokin muu kuin temporalisaatioon perustuva kontekstisidonnainen lähestyminen, kuten sivilisaatiokäsityksen tarkastelu tässä tutkielmassa. Lähi-Idän ja Itä-Aasian kontekstit osoittavat, kuinka idea Sattelzeitista Margrit Pernaun sanoin ”matkustaa” onnistuneesti Euroopan ulkopuolellekin.

Samoin tulee pohtia, missä määrin kutakin Sattelzeitia voidaan pitää esityksenä todellisesta sosiopoliittisesta muutoksesta vai ensisijaisesti ihmisten kokemuksia ja odotuksia jäljittelevänä tutkimuksena, joka voi palvella erilaisia tarkoituksia. Käsitteiden ollessa linssejä molempiin, on tarpeetonta tehdä yksioikoista rajausta. Tässä mielessä voidaan puhua Sattelzeitin kaksoisluonteesta: se toimii sekä historiantutkimuksen analyttisenä kehikkona että osana sellaista historiallista hahmottelua ja jäsentämistä, johon tutkijat myös itse osallistuvat. Tämä ei tarkoita, että käsite olisi mielivaltainen, vaan että sen selittävä voima on sidonnainen valittuun heuristiseen tulkintakehykseen ja tutkimuskohteen luonteeseen. Tässä tutkielmassa on painotettu sitä, että Sattelzeitin keskeisin ilmiö on ennen kaikkea aikakokemuksen murros ja siihen liittyvä kiihtyvyyden kokemus hyvin yleisellä tasolla. Ne kyllä peilaavat sosiopoliittista muutosta, mutta saattavat ylikorostaa tai vääristää todellisia kehityskulkuja. Erityiseen kontekstiin rajatussa tutkimuksessa voisi yhtä hyvin soveltaa kokemusten ja odotusten jännitettä havainnoimaan tietyn yhteisön, diskurssin tai vaikka ammattipiirin käsityksiä ja niiden käsitteellisiä murroksia. On loppujen lopuksi tutkimuksesta kiinni, painottaako ”todellista” vai ”koettua” muutosta ihmisten käsityksissä.

Tässä tulee vastaan se, kuinka etäälle varsinaista Sattelzeitin käsitettä on suosiollista tai edes mahdollista soveltaa ja olisiko hedelmällisempää omaksua esimerkiksi ”kriisi” kuvastamaan samankaltaisia, mutta modernin murroksesta irrallisia ilmiöitä. Vaikka teoriassa mahdollisuuksia on monia, käytännössä vaikuttaa siltä, että Euroopan ulkopuolisissakin konteksteissa Sattelzeitin soveltuvuus rajoittuu sellaisiin ilmiöihin, joissa on läsnä jokin

eurooppalaisperäinen aate tai käsitteellinen murros. Eurooppalaisten projisoima käsitys edistyksestä – ja siihen liitetyt ihanteet sivilisaatiosta – vaikuttaa siinä mielessä sidonnaiselta Sattelzeitiin, että saman vahvuista temporalisaatiota tulevan ja menneen välillä on haastavaa argumentoida, etenkin jos tulisi esittää samankaltaista siirtymää aivan toisenlaiseen tulevaisuuden käsitykseen ja poliittiseen järjestelmään.

Kriisin käsite koselleckilaiseen viitekehykseen liitettynä tarjoaa huomattavasti joustavamman lähtökohdan tutkimusmahdollisuuksien kannalta, eikä rajoitu vain historian tutkimukseen. Käsitteellisiä murroksia, kiihtyvyyttä ja odotushorisonttien uudelleenjärjestäytymisiä voi teoriassa tarkastella vaikka muutaman henkilön vuorovaikutuksessa. Toisaalta kriisin tai jonkin muun käsitteen soveltaminen Sattelzeitin sijaan ei tarkoita, etteikö voisi soveltaa myös siihen liitettyjä ilmiöitä tai seuraamuksia. Erityisen kiinnostava ehdotus Koselleckilta on *magistra vitae* -käsityksen rappeutumiseen liitetty seuraamus siitä, että tällaisten muutoksien aikana poliittinen kenttä osoittaisi merkittävää polarisoitumista ja partisanismia. Koselleckilaisessa mielessä voisi varovasti kysyä, missä määrin viime vuosikymmenen eurooppalainen poliittinen kehitys edustaa tämänkaltaista prosessia. Voisiko tässä yhteydessä Euroopan laajuista keskustapuolueen heikkenemistä tulkita osana edistysuskon rappeutumista ja Hartogin ja Rosan luonnehtimaa hallitsematonta nykyhetkeä? Kokemuksen ja odotuksen käsitepari on itsessään niin joustava, että kriisiin tai johonkin muuhun käsitteeseen liitettynä se on hyvin laajasti sovellettavissa. Se, mitä historialliset toimijat ovat katsoneet mahdolliseksi, mahdottomaksi, edulliseksi, haitalliseksi on itsessään arvokas lähtökohta, jonka avulla voidaan punnita historiallisia kehityskulkuja.

Lähteet

Alkuperäisaineisto:

- Koselleck, Reinhart: *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Transl. and with an Introduction by Keith Tribe. Columbia University Press, New York 2004.
- Koselleck, Reinhart: *Sediments of Time: On Possible Histories*. Transl. and ed. by Sean Franzel and Stefan-Ludwig Hoffmann. Stanford University Press, Stanford 2018.
- Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Transl. by Todd Samule Presner and Others. Foreword by Hayden White. Stanford University Press, Stanford (2002) 2022.

Haastattelut:

- Fernández Sebastián, Javiér, Juan Francisco Fuentes & Reinhart Koselleck: Conceptual History, Memory, and Identity: An Interview with Reinhart Koselleck. *Contributions to the History of Concepts* (2) 1/2006, 99–127.

Tutkimuskirjallisuus:

- Collini, Stefan: The Identity of Intellectual History. In *A Companion to Intellectual History*. Ed. Whatmore, Richard and Brian Young. 1st ed. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2016, 31–48.
- Chung, Yong-Hwa: The Modern Transformation of Korean Identity: Enlightenment and Orientalism. *Korea Journal* (46) 1/2006, 109–138.
- Esposito, Fernando: Historicizing Historicism: Reinhart Koselleck and the Periodization of Modernity. *History of European Ideas* (51) 2/2024, 321–336.
- Havu, Kaarlo ja Mikko Tolonen: ”Kielellinen kontekstualismi ja aatehistoria”. Teoksessa *Sanat siltana menneeseen: kielelliset lähestymistavat historian tutkimuksessa*. Toim. Ihalainen, Pasi ja Heli Valtonen. Gaudeamus, Helsinki, 2022, 92–107.
- Hyrkkänen, Markku: ”Reinhart Koselleck – sosiaali- ja käsitehistorioitsija”. *Historiallinen aikakauskirja*. (92) 4/1994, 328–333.

- Ifversen, Jan: Time Bandits, Historians and Concepts of Bad Times. *Contributions to the History of Concepts* (12) 2/2017, 1–11.
- Ifversen, Jan: Travelling Concepts: On the Road with Margrit Pernau. *Contributions to the History of Concepts* (19) 1/2024, 1–12.
- Jordheim, Helge and Einar Wigen: Conceptual Synchronisation: From *Progress* to *Crisis*. *Millenium* (46) 3/2018, 421–439.
- Kärskylä, Ilkka: ”Merkityksen ja muutoksen tutkimus käsitehistoriallisesti”. Teoksessa *Avaimia menneisyyteen: opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Danielsbacka Mirikka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki, 2022, 112–130.
- Motzkin, Gabriel: On Koselleck’s Intuition of Time in History. In *The Meaning of Historical Terms and Concepts: New Studies on Begriffsgeschichte*. Ed. Lehmann, Hartmut and Melvin Richter. Occasional Paper No. 15. Washington, D.C.: German Historical Institute, 1996, 41–45.
- Motzkin, Gabriel: On the Notion of Historical (Dis)Continuity: Reinhart Koselleck’s Construction of the Sattelzeit. *Contributions to the History of Concepts* (1) 2/2005, 145–58.
- Olsen, Niklas: *History in the Plural: An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck*. 1st ed. Berghahn Books, New York (NY) 2014.
- Pernau, Margrit: Can Koselleck Travel? Theory of History and the Problem of the Universal. *Contributions to the History of Concepts* (18) 1/2023, 24–45.
- Rosa, Hartmut: *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. Translated by Jonathan Trejo-Mathys. 1st ed. Columbia University Press, New York (NY) 2013.
- Viinikkala, Lauri: *Vanhoillisuus ja valistus vastakkain? : seurakunnan ja papiston suhde pitäjänhallinnossa Pöytyällä ja Mynämäellä 1739–1795*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Suomen historia, 2010.
- Zemmin, Florian, and Henning Sievert: Conceptual History of the Near East: The Sattelzeit as a Heuristic Tool for Interrogating the Formation of a Multilayered Modernity. *Contributions to the History of Concepts* (16) 2/2021, 1–26.